

L'anglès com a llengua global⁸⁷

ALBERT BASTARDAS I BOADA

Primer director del CUSC-UB, catedràtic del Departament de Lingüística General, UB i investigador ICREA-Acadèmia

1. La consolidació de l'anglès com a llengua global

El gran augment de la interrelació econòmica, tecnomèdia-tica, científica i fins i tot d'associacions de tot tipus a escala de fet ja planetària, ha plantejat clarament la necessitat de trobar els instruments comuns de comunicació que permetessin interaccions habituals i eficaces entre tots aquests actors de l'escena global. Tot i que en les institucions que fins ara funcionaven (ONU, UNESCO, etc.) la comunicació es resolia sobre la base de declarar amb caràcter oficial algunes de les més grans llengües mundials i dotar-se d'interpretació simultània entre elles, hi havia una solució més pràctica per al gran nombre de comunicacions entre organitzacions i persones de diversos països i llengües que anaven creixent espontàniament. I aquesta solució, encara en curs, però avançant amb gran força, ha estat majoritàriament l'adopció d'un codi internacional comú, en aquest cas l'anglès, la llengua més ben situada en aquest moment històric de la humanitat per fer aquesta funció d'intercomunicació.

Així, en poques dècades hem vist com passàvem de l'ús del francès com a *lingua franca* internacional més usada a l'anglès,² fet produït molt probablement per la confluència

de factors com ara els resultats lingüístics de l'imperi britànic i l'hegemonia tecnoeconomicomèdia-tica dels Estats Units. En aquest moment, l'anglès és ja clarament la llengua més ensenyada com a «idioma estranger» en la gran majoria de països i la més usada com a vehicle internacional de comunicació, tot i que comparteix aquesta funció amb altres codis també importants però d'aplicació en àrees d'extensió menor i en cap cas en la dimensió general planetària que ha assolit l'idioma creat originàriament a Anglaterra.

Un aspecte interessant de com s'ha produït l'adopció de l'anglès en aquesta dimensió més global de les necessitats comunicatives és l'absència explícita d'un nivell polític central en l'organització d'aquest fenomen. Atesa la dimensió planetària i no oficial del fenomen i la inexistència, doncs, d'organismes comuns eficaços de debat i decisió sobre l'organització de la comunicació lingüística internacional, el procés ha avançat i avança autoconstruint-se acèntricament, sobre la base de les decisions que van adoptant les empreses i els altres agents econòmics, i, de retop els estats o les autoritats que detenen la competència en els sistemes educatius, i les persones mateixes. Excepte per als organismes internacionals mateixos, en l'àmbit mundial no hi ha política lingüística general explícita ni implantada per cap institució col·lectiva que tingui aquest encàrrec. Les decisions que prenen els actors en aquest nivell global, no són, doncs, fruit d'iniciatives de poders polítics que persegueixin la desaparició de les altres llengües —com ha ocorregut en molts casos en la dimensió estatal—, sinó que corresponen a les ideologies i als interessos dels dirigents de les grans empreses i organitzacions que hi actuen.

La constatació, per tant, que el món avança cap a un nivell d'integració superior, fa que els segments més dinàmics de les societats desenvolupades o en curs avançat de desenvolupament tecnoeconòmic inverteixin energies i recursos importants en l'aprenentatge de la llengua anglesa, i exigeixin a les autoritats polítiques la facilitació adequada d'aquest coneixement per mitjà dels sistemes públics d'educació. Arreu del món creix l'interès per l'anglès, vist com un

1 Aquest text forma part del treball «Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era "glocal": nous processos, efectes, i principis d'organització», que comptà amb un ajut de l'Institut d'Estudis Autònoms de la Generalitat de Catalunya.

2 Per exemple, Georgeault (2003) comenta que «Le français demeure présent à l'ONU mais pourrait être plus utilisé. Ainsi, la langue dans laquelle les missions permanentes aux Nations Unies préfèrent recevoir du courrier présente la distribution suivante: sur 185 membres qui ont répondu à l'enquête, 130 préfèrent l'anglais, 36 le français, 19 l'espagnol. Par ailleurs, à l'Assemblée générale de l'ONU, le nombre de délégations s'exprimant en anglais est passé de 74 à 97 en moins de dix ans. Celles qui s'expriment en français ont chuté de 31 à 21. Il y a pourtant 28 pays, membres de l'ONU, qui ont le français comme langue officielle. En outre, plus de 40 sont membres de la francophonie. On comprend donc mal le faible (21) nombre de délégations qui s'expriment en français.»

recurs d'avenç socioeconòmic i alhora cultural en el pla col·lectiu i personal, que permet la circulació mundial i l'accés a un cabal enorme d'informació. Amb el domini de l'anglès les poblacions pensen que estaran millor equipades per competir laboralment,³ per aprofitar-se d'Internet, per gaudir de la producció mediàtica i artística en aquesta llengua, i per traslladar-se i viatjar a molts altres països.

Així, en el pla de les decisions polítiques, l'anglès és triat majoritàriament per molts estats d'arreu del món com la llengua «estrangera» fonamental, i és vehiculada, amb diversos graus d'efectivitat i èxit, pels sistemes educatius privats i públics. (Els resultats, però, són molt diferents de país a país, a causa de motius diversos, com ara la distància estructural entre les llengües pròpies i l'anglès, els mètodes usats, les oportunitats d'exposició a la llengua —p. ex. països que no doblen pel·lícules *versus* els que en doblen, etc.). En els sistemes universitaris, diversos estats comencen a incorporar l'anglès de manera habitual en la docència, en especial en tercer cicle, però amb una tendència també a fer-ho en cursos de segon cicle en determinats països.⁴ Per fer front a aquesta tendència, en els països on la competència en anglès encara és baixa, les universitats comencen a pensar a completar els coneixements d'aquesta llengua entre els estudiants i fins i tot a posar-lo com a requisit per poder obtenir el títol de llicenciat.

En el camp no oficial, moltes empreses demanen i/o valoren el coneixement de l'anglès i també d'altres llengües estrangeres, per internacionalitzar-se convenientment, la qual cosa contribueix encara més a difondre la imatge que el coneixement de l'anglès pot reportar salaris i posicions més alts i, per tant, més beneficis econòmics. Això fa que proliferin els centres privats que ofereixen ensenyament en anglès —o bi- o multi- llengües— i els que es dediquen a ensenyar-lo específicament com a llengua estrangera, amb horaris ade-

quats per a després de la feina o de l'escola. Sembla, doncs, clarament, que, encara que sigui com a *self-fulfilling prophecy*, la competència en anglès s'estén cada vegada més, i que el consens sobre la seva implantació com a llengua de comunicació internacional és cada dia més ampli.

Aquesta irrupció de l'anglès com a llengua d'intercomunicació global en la fase històrica actual de la humanitat pot ser un fet molt important en l'evolució de l'espècie i pot comportar conseqüències en molts plans diferents. Per primera vegada, per exemple, s'albira la possibilitat d'un consens real —encara que sigui sense debat polític explícit— sobre l'idioma que, a la pràctica, hauria de permetre la comunicació entre totes les persones, tinguessin la llengua primera que tinguessin, i procedissin del país o grup que procedissin. El fet que cada vegada més països hagin apostat per l'anglès com a «primera llengua estrangera» fa que hi hagi la possibilitat certa de poder entendre'ns per mitjà d'una mateixa *lingua franca* per a tothom, per damunt dels idiomes que fins ara, tot i que més regionalment, havien anat fent una funció semblant. Si l'anglès és ensenyat àmpliament, per exemple a Malàisia, o a l'Índia, o a Corea del Sud i al Japó, a Sud-àfrica o a Libèria, a Austràlia i a Singapur, o a Europa i ja és la llengua més habitual al Canadà, Austràlia i als Estats Units, estem davant d'una amplitud planetària com mai potser cap llengua havia tingut anteriorment. Malgrat totes les propostes que s'havien fet per a aquesta funció intercomunicadora, i, entre elles, la més coneguda com l'esperanto, sembla que és finalment l'anglès la que té més possibilitats reals *de facto* d'acomplir aquest paper, en un moment en què realment la humanitat és conscient de la necessitat ineluctable de solucionar el problema de la intercomprensió, i dels beneficis que se'n poden derivar. Igual, doncs, com els contextos tecnoeconòmics estan influïent en el pla dels coneixements i comportaments lingüístics, també la transformació d'aquests darrers poden tenir efectes en la direcció contrària i produir noves sinergies que portin la humanitat a noves representacions col·lectives i a noves estructures d'interrelació.

2. Conseqüències de la consolidació internacional de l'anglès

Certament, aquesta expansió de l'ús internacional de l'anglès funciona com un gran benefici per als països que el tenen com a L1, en tots els plans, econòmic, comercial, mediàtic, polític, etc. L'exportació de la llengua cap a tots els racons del món dona feina i ingressos a persones i empreses procedents d'aquests països, que veuen així enormement valorada la competència nativa en la llengua que esdevé vehicle mundial de comunicació.

Allò que per a aquests parlants i empreses és simplement parlar o usar amb tota facilitat el codi habitual es converteix en una càrrega que pot ser feixuga per a les persones pro-

3 Com assenyala Mufwene, «it is the aspirations of local (potential) employees that create the market for English (or any other language of power), which then takes a free piggy-back ride. Hopes to rise to high or top levels of the firms' managements incite the locals to learn English (or any other relevant language)» (2005: 33).

4 Per exemple, com assenyala Ammon, «English was introduced as a medium of instruction, especially at the tertiary level, in the Scandinavian countries or the Netherlands many years ago, but recently it has begun to be used in such countries as Germany and Japan» (2003:25). Igualment, en molts altres països, com ara la Xina, les polítiques que es dissenyen preveuen un ensenyament primerenc de l'anglès a l'escola. La implantació d'aquestes polítiques, però, pot variar molt d'un lloc a un altre, a causa de la diferència de recursos i de professionals preparats. És del tot clar, però, que l'anglès ha esdevingut ja la llengua de comunicació tecnològica mundial. Com a exemple, en el cas alemany, «practically all German science journals have now shifted from German to English, beginning in the 1970's. They have to do so, publishers claim, in order to survive economically» (Ammon, 2003: 29).

cedents d'altres països i grups lingüístics, en especial si ja no n'han tingut aprenentatge en l'edat òptima. Així, també en reunions científiques o bé en negociacions entre diversos actors internacionals, l'handicap d'un mal coneixement de l'anglès pot tenir repercussions en la qualitat expositiva o en la defensa de les posicions de cada part. D'altra banda, determinats productes de base lingüística tradicionalment localitzats en altres països no anglòfons (bancs de dades, publicacions periòdiques de caràcter tècnic, etc.) s'han hagut d'adaptar també a l'anglès si volen mantenir la presència competitiva a escala mundial, cosa que els ha fet augmentar els costos de realització, ja que han de disposar ara de més traductors i/o correctors, etc. A diferència de les altres llengües, tot allò, doncs, que és vehiculat en anglès té moltes més possibilitats d'arribar i ser entès a molts punts distants del món.

Aquesta tan àmplia extensió de l'anglès com a llengua d'intercomunicació global ha donat pas a una sèrie de debats importants sobre les conseqüències d'aquest canvi. S'han alçat veus molt crítiques contra tot aquest procés ja que força persones han considerat que era fonamentalment una manifestació d'«imperialisme lingüístic», especialment lligat a l'hegemonia dels Estats Units, i s'ha acusat fins i tot l'anglès de ser el *killer language* ('l'assassí de llengües').⁵

Sobre això cal dir d'entrada que encara és massa d'hora per poder dir si aquesta expansió del coneixement i de l'ús de l'anglès en les funcions internacionals comportarà l'abandonament de les altres llengües. Com sabem, en tots els processos de substitució lingüística hi ha d'haver una fase inicial de bilingüització efectiva que després, i habitualment de manera intergeneracional, es pot convertir o no en una fase de substitució, és a dir, en el reemplaçament dels usos habituals de la llengua pròpia per l'adoptada inicialment com a «estrangera» o L2. Encara, doncs, és massa recent aquesta expansió de l'anglès com a llengua-pont, i, certament, el procés de bilingüització massiva i efectiva encara no s'ha produït de manera generalitzada.

El cert és, però, que aquesta possibilitat de disposar d'una llengua d'intercomunicació general entre tota la humanitat genera incomoditat o por en moltes persones de determinats països, que veuen aquest fet com a negatiu i no pas com a positiu. En concret, moltes persones ho associen, com hem dit, a l'hegemonia cultural-mediàtica i a l'«imperialisme» dels Estats Units, que temen que augmenti així, o bé els incomoda que disposar d'aquest instrument comú ens pugui dur a tots a una homogeneïtzació lingüística i cultural que no és bona per a la humanitat. Aquesta manera de veure les coses pot afectar especialment les persones que treballen activament per al manteniment i desenvolupament de la diversitat lingüística. Per exemple, a la comissària de Llengües Oficials del Canadà, que té l'encàrrec de vetllar per la promoció de la pluralitat lin-

güística en el seu Estat, li resulta difícil d'acceptar l'existència d'una sola llengua fent la funció d'intercomunicació, a causa del seu combat precisament per tenir-n'hi dues (o més): «Our country must continue to resist the siren-like appeal of adopting one international language and one world view».⁶ Les organitzacions de la *francophonie* han estat també de les més actives a expressar aquest estat de neguit davant la possibilitat que l'anglès ocupés en exclusiva aquesta funció d'intercomunicació, ja que consideren que «toujours dans le cadre de la mondialisation des échanges, il appert que ce ne sont pas uniquement les langues dites minoritaires qui sont menacées, mais aussi les langues nationales, et ce, au profit d'une langue globale, je vous laisse deviner laquelle» (Dumas 2004).⁷ Així, en la cimera de 2002 a Beirut, els membres van decidir implicar-se fermament a favor del principi de la diversitat cultural i van donar el suport incondicional a l'elaboració «d'un instrument internacional, jurídicament contraignant, pour préserver la pluralité des cultures».⁸ També el 2003 s'hi van implicar organitzacions hispanòfones i lusòfones com l'Organització de Estados Iberoamericanos (OEI) —que agrupa una vintena d'estats llatinoamericans, a més d'Espanya i Portugal— i la Unió Llatina, tot adoptant la *Déclaration sur la diversité culturelle*, en ocasió del Ier *Colloque des trois espaces linguistiques*.⁹ També a Catalunya, amb alta consciència lingüística, posem per cas, hi ha força persones que no veuen gens clara aquesta expansió de l'anglès com a llengua internacional, per por d'una uniformització del món i de la desaparició de les diferències culturals, i desitjoses, doncs, de protecció i seguretat per a les identitats actuals.

Pensem, però, que s'està produint una certa confusió en aquest tema a causa de no distingir adequadament entre els

6 Conferència duta a terme el 29 de març de 2006 a l'IEC, <http://www.iecat.net/cruscat/documents/comissaria/index.htm>.

7 Una clara mostra de la situació de tensió i divisió actual als països francòfons, i, en especial, a França, respecte de reconèixer l'anglès com a llengua d'intercomunicació, és l'actitud del president Jacques Chirac, que, en una cimera econòmica de 25 països a Brussel·les el març del 2006, es va aixecar i va abandonar la sala en sentir que el president de la patronal europea, el també francès Ernest-Antoine Seillière, feia la intervenció en anglès, tot justificant-ho pel fet de ser la «langue des affaires», tot i que hi havia la possibilitat de traducció simultània. Després, el president Chirac va declarar que havia estat profundament molest en sentir que un francès s'expressava a la taula del Consell en anglès. «La France a un grand respect pour sa langue. Elle se bat depuis longtemps pour affirmer la présence du français» als Jocs Olímpics, en la Unió Europea i a l'ONU, va recordar. Va afegir que «c'est l'intérêt national c'est l'intérêt de la culture, du dialogue des cultures», i que «on ne va pas fonder le monde de demain sur une seule langue, donc une seule culture», tot al·ludint a la supremacia de l'anglès (*Le Figaro*, 23-3-2006).

8 Vegeu també Klinkenberg (2002), en la sessió «Le français, langue de la diversité culturelle».

9 Mèxic, del 2 al 4 d'abril de 2003 (Dumas 2004).

5 Vegeu, per exemple, Phillipson (1992) o Nettle i Romaine (2000).

diversos nivells en què vivim simultàniament els humans i les diverses funcions de les llengües. Així, les polítiques en l'interior dels estats —o de les nacions— han de ser sobretot de protecció i promoció de la diversitat lingüística en la vida social quotidiana, però això no entra pas en contradicció amb el fet que en l'exterior dels estats o de les nacions, sense abandonar certament el primer desig, cal organitzar la seva comunicació efectiva i la de les empreses, organitzacions i individus en el pla internacional. I certament, l'únic que pot garantir que ens puguem entendre entre tots és que compartim com a mínim un mateix idioma com a «llengua estrangera», la qual cosa no vol dir que hagi de ser l'únic altre idioma que puguem saber, a part de la llengua inicial de cada grup.¹⁰ I, clarament, en aquests moments no sembla que hi hagi cap altra llengua —ni natural ni artificial— que pugui ser acceptada mundialment com a alternativa a l'anglès per fer aquesta funció.¹¹

Des d'una altra perspectiva, altres autors resituen la possible influència de l'anglès i en minimitzen els efectes. Així Dua (1994: 4-5), per exemple, escriu que «as regards the international function of LWC [language of wider communication], it needs to be recognized that only a small fraction of people, mainly scientists, businessmen and political leaders, require it for communication at the international level. A large majority of people do not have any need to communicate with the whole world. They can fulfil all their expressive, communicative and linguistic needs through their native, or at the most, the regional language». En aquest mateix sentit, Mufwene també descarta el perill suposat de l'anglès per a Europa, i afirma igualment: «whether or not European languages will endanger indigenous languages of Africa and Asia is an open question. Right now it is the indigenous lingua francas that do; and their effect has been far less extensive than that of European languages in former settlement colonies. One would not even want to speculate on the effect of English, identified precociously by Crystal as a *global language* because in most of the countries where its usage has increased over the past few decades, its strictly lingua-franca function is in competition with none of the indigenous vernaculars». Mufwene, així, sosté que, si de cas, les llengües desplaçades per l'anglès poden ser les altres que fins ara feien una funció de comunicació supragrupal o supraestatal, però no pas les locals.

10 Per al mateix problema en el cas europeu, vegeu Grin (2006).

11 Sovint hi ha la creença d'oposar a l'anglès altres llengües amb gran base demogràfica, com ara el xinès, l'hindi o el mateix espanyol. Cal tenir en compte, però, de no confondre, com diu Mufwene, allò que és una *world language* i allò que és una *major language*, per tal com el que caracteritza una interllengua mundial és l'alt nombre de persones que l'aprenen tot i no tenir-la com a llengua primera habitual ni ser usada habitualment en el país, mentre que els parlants de les grans llengües acostumen a tenir-les com a llengua primera i nativa i no pas com a estrangera per a la comunicació internacional.

Aquest autor, teòric també de l'ecologia lingüística, sosté igualment que «the fact that a language acquires prestige from functioning as a world language does not necessarily situate it in the kind of ecological dynamic that would make it dangerous to indigenous vernaculars. Not all ecologies favour world languages over indigenous ones» (Mufwene 2005: 28). Les evolucions, doncs, dependran de cada cas i de cada dinàmica particular, i sobretot, de si l'anglès entrés en les funcions interpersonals quotidianes de les comunitats, cosa que fins ara sembla molt llunyana en la immensa majoria de casos.¹²

3. Bibliografia

- AMMON, U. (2003). «Global English and the non-native speaker». A: TONKIN, Humphrey i REAGAN, Timothy (eds.). *Language in the 21st century*. Amsterdam: John Benjamins, pàg. 23-34.
- DUA, H. R. (1994). *Hegemony of English*. Jayalakshimipuram, Mysore, Índia: Yashoda Publications.
- DUMAS, G. (2004). «La mondialisation et la diversité linguistique : le nécessaire dialogue», conferència pronunciada al Congrés Mundial dels Professors de Francès (Le Français: le défi de la diversité, Atlanta (USA). Consultable en línia a <http://www.spl.gouv.qc.ca/secretariat/d_atlanta.html>.
- GEORGEAULT, P. (2003). «Stratégies de promotion du multilinguisme au plan supranational. Le cas des organisations», II Seminario Interamericano sobre la Gestión de Lenguas, (Asunción, Paraguay). Consultable en línia a <http://dti.unilat.org/segundo_seminario/georgeault.htm>.
- GRIN, F. (2006). «Peut-on faire confiance au modèle « 1 + >2 » ? Une évaluation critique des scénarios de communication dans l'Europe multilingüe», *Revista de Llengua i Dret*, 45, pàg. 217-231. Consultable en línia a <http://www10.gencat.net/eapc_rld/revistes/revista.2008-09-19.4142560040/article.2008-10-17.3971385784/ca>.
- KLINKENBERG, J. M. (2002). «Le français, encore un effort pour être la langue de la diversité!», *Journée Internationale de la Francophonie, Colloque «Le français, langue du monde»*.
- MUFWENE, S. S. (2005). Globalization and the Myth of Killer Languages: What's Really Going on?». A: HUGGAN, Graham i KLASSEN, Stephan (eds.). *Perspectives on Endangerment*. Leipzig: Olms, pàg. 19-48.
- NETTLE, D. i ROMAINE, S. (2000). *Vanishing voices. The extinction of the World's languages*. Oxford: Oxford University Press.
- PHILLIPSON, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.

12 Cal no confondre les situacions en què l'anglès fa de llengua global amb les que l'anglès penetra en el teixit social quotidià pel fet de ser llengua oficial o excolonial local; les dinàmiques d'uns i altres casos són diferents.